
Itsenäisyys

Niko Kannisto

Itsenäisyyden käsite ja tulkinnat sosiaalidemokraattisessa liikkeessä vuosina 1918–1924

Itsenäisyyden tiedostaminen oli tärkeää suomalaisen yhteiskunnan rakentamisessa sisällissodan jälkeisinä vuosina. Itsenäisyys oli ylpeyden aihe, ja sen avulla saatiin valoa Suomen sysimustaan todellisuuteen. Samalla itsenäisyys oli muodoltaan kiisteltyä. Sisällissodan häviäjiä edustaneet sosiaalidemokraatit loivat osin omat tulkintansa itsenäisyydestä. Samalla he olivat valmiita rakentamaan Suomea ajatukselle luokkakaksymyksen ylittävästä itsenäisyydestä, jota kaikkien suomalaisten tuli puolustaa.

Itsenäisyys on modernin valtion keskeisin olemassaolon käsite. Itsenäiset valtiot muodostuvat kansallisista yksiköistä eli kansakunnista. Kansakuntaan on latautuneena – oli valtiollinen itsenäisyys sinällään poliittinen tavoite tai ei – ajatus omasta ominaislaadusta, erottautumisesta muista. Tämä kansallinen identiteetti on sekä kansakunnan että kansakunnasta johtuvan valtion eksistenssin minimiedellytys. Monet nationalismin tutkijat ovat keskittyneet analysoimaan kansakunnan syntyä tai ”heräämistä”. Kansa-

kunta on kehittynyt kohti suurempaa poliittista autonomiaa, lopullisena kliimaksina itsenäinen kansallisvaltio.¹ Toiset ovat analysoineet myös itsenäisten valtioiden nationalismia hyvinkin erilaisista näkökulmista.²

Suomessa itsenäisyys muuttui vuoden 1917 jälkeen instituutioksi, joka legitimoiti keskeisenä arvona yhteiskunnan toimintaa. Toisaalta itsenäisyys vaati yleisesti hyväksytyin tulkinnan legitimoitukseen yhteiseksi suomalaiseksi itsenäisyydeksi. Itsenäisyyden ja kansallisen yhtenäisyyden suhde oli tärkeä ja vaikea ongelma vuoden 1918 terrorin, sitä seuranneiden vankileirien sekä työväenliikkeen vainon vuoksi.

Tämän artikkelin keskeinen tutkimusongelma on, miten itsenäisyyden eri tulkinnat edistivät kansallista integraatiota. Tarkastelu painottuu enimmäkseen sosiaalidemokraattiseen liikkeeseen, joka edusti sisällissodan hävinnyttä puolta. Ajallinen perspektiivi ulottuu vuodesta

---

1. Miroslav Hroch (1985) *Social Preconditions of National Revival. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*, translated Ben Howkes, Cambridge University Press. John Breuilly (1993) *Nationalism and the State*, Chicago: The University of Chicago Press. Anthony D. Smith (2009) (1986) *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford, Blackwell.

2. Michael Billig (1995) *Banal Nationalism*, London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage. Eric Hobsbawm and Terence Ranger eds. (2005) (1983) *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press. Rogers Brubaker (1996) *Nationalism Reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*, Cambridge University Press.

1918 vuoteen 1924, murroskaudesta itsenäisyyden vakiintumiseen.

Itsenäisyyden käsitehistoriaa

Suomessa valtiollista itsenäisyyttä on sivuttu monissa tutkimuksissa.³ Näkökulmien paljoudesta huolimatta käsitehistorialliset esitykset ovat jääneet puuttumaan. Aluksi onkin syytä esitellä itsenäisyyden yleistä käsitehistoriaa ja suomalaista käsitehistoriaa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun.

Itsenäisyys (*independence*) johdetaan käsitteellisesti yleensä uuden ajan alkuun. Sosiologi Anthony Giddensin mukaan valtio ei voinut olla nykymerkityksessä itsenäinen ennen 1500-lukua, sillä tarvittavaa itsenäisyyden käsitettä ei ollut olemassa. Nationalismitutkija Anthony D. Smith tulkitsee asian aavistuksen verran toisin. Smithin mukaan antiikin vapaus-käsite (*freedom*) muistutti merkitykseltään modernia poliittisen itsenäisyyden käsitettä.⁴ Itsenäisyyden ensimmäinen muoto oli käsitys suvereenista hallitsijasta, joka syntyi ranskalaisessa filosofiassa 1500-luvun lopulla. Jean Bodinin mukaan hallitsija saattoi säätää lakeja riippumatta muista toimijoista, päättää sodasta ja rauhasta, nimittää virkamiehet ja toimia korkeimpana oikeusistuimena.⁵

Funktionaalinen suvereenisuusajattelu yritti nostaa hallitsijan vallan huipulle ohi paavin, keisarin ja feodaaliruhtinaiden.⁶ 1600-luvulla kehittyi ajatus valtiohenkilöllisestä suvereenisuudesta. Tunnetuin kirjallinen esitys on Thomas Hobbesin *Leviathan* ja poliittinen sovellus ranskalainen absolutismi. 1700-luvulla yleistyi ajatus kansansuvereenisuudesta. Talonpojista tuli vähitellen kansalaisia, ja suvereenin ajatus kytkeytyi ”yhteiseksi” koettuun kansalliseen identiteettiin. Länsi-Euroopassa vapauden käsitteestä tuli itsenäisyyden tärkein ilmaus. Englannissa Henry Bolingbroke vaati hallitsijaa huolehtimaan kansan vapaudesta jo 1700-luvun alkupuolella.⁷ Ruotsissa yleistyi ilmaus ”vapaa valtio”, jota Kustaa III käytti retorisenä keinona aatelin vaikutusvallan rajoittamiseksi.⁸

Itsenäisyyden käsitettä muotoiltiin 1700-luvun ja 1800-luvun eurooppalaisessa filosofiassa. Immanuel Kantin mukaan itsemääräämiskyky on ihmisenä olemisen keskeinen perusta. Kantin oppilas Johann Gottlieb Fichte muokkasi periaatteen koskemaan ihmisyyhteisöjä. Ihmisen vapaus toteutui osallisuudessa itsenäisyyttä toteuttavan yhteisön elämään. Nationalismiksi⁹ ymmärrettävän ilmiön itsenäisyysajatuksen viimeisteli Johann Gottfried Herder. Hän kiisti valistusfilosofian ajatuksen kehityksen säännöllisyydestä ja samankaltaisuudesta. Historian aikakaudet olivat synnyttäneet erilaisia ajattelutapoja, mutta samalla historia itsessään oli kehittymistä kohti täydellisyyttä. Nationalismin keskeiseksi arvoksi tuli ihmisryhmien omaleimaisuus, joka toteutui oman kielen, kulttuurin ja historian

3. Tuomas Tepora (2011) *Lippu, uhri, kansakunta. Ryhmäkokemukset ja -rajat Suomessa 1917–1945*, Helsinki: Helsingin Yliopiston Humanistinen Tiedekunta. Päiviö Tommila, Maritta Pohls toim. (1989) *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*, Jyväskylä: Kustannuskiila. Derek Fewster (2006) *Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History*, Tampere: SKS, Studia Fennica Historica 11.

4. Anthony Giddens (1985) *The Nation-State and Violence. Volume Two of A Contemporary Critique of Historical Materialism*, Cambridge: Polity Press, 210. Anthony D. Smith (1991) *National Identity*, London: Penguin Books, 76.

5. Jean Bodin (1579) (1576) *Les Six livres de la République*, Lyon, Jean de Tournes, premier livre 147–174. Elektroninen aineisto <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k536293/f150.image.pagination> (joulukuu 2010).

6. Antero Jyränki (2003) *Valta ja Vapaus. Valtiosääntöoikeuden yleisiä kysymyksiä*, Helsinki: Talentum, 84.

7. Henry Bolingbroke (1809) *The Idea of Patriotic King. The Works of Late Honourable Henry St. John, Lord Viscount of Bolingbroke*, Vol 4, Goldsmith: London, 261–262.

8. Kari Saastamoinen (2003) Johdatus poliittisiin käsitteisiin uuden ajan alun Ruotsissa, *Käsitteet liikkeessä*, Tampere: Vastapaino, 36–38, 42–43.

9. Tässä artikkelissa nationalismi viittaa yhtenäisen ihmisryhmän ideologiseen, affektiiviseen, poliittiseen ja retoriseen kiinnittymiseen kansakuntaan ja kansallisvaltion. Määrittelystä esim. Eric Hobsbawm (1994) *Nationalismi*, suom. Jari Sedergren, Jussi Träskilä ja Risto Kunnari, Tampere: Vastapaino, 159. Ernest Gellner (1983) *Nations and Nationalism*, Oxford: Blackwell 3–7.

kautta.¹⁰ John Stuart Mill laajensi itsenäisyyden ja identiteetin suhteen demokraattiseksi yhteisyydenperiaatteen. Kansakunnan keskeinen suverenisuuden ilmaus oli vapaus valita, mihin kollektiivisiin kokonaisuuksiin he samaistivat itsensä. Valinta edellytti demokratian kautta muodostuvaa kansallista yhtenäisyyttä.¹¹

Yksilön ja kansakunnan moderni suhde muotoutui 1700-luvun loppupuolella, erityisesti Yhdysvaltojen itsenäistymisprosessin ja Ranskan vallankumouksen yhteydessä. Kansakunta ainoana legitimiinä vallan lähteenä on asukkaidensa summa ja kansalaisten oikeudet kansakunnan edessä ovat yhteisiä ja tasavertaisia. Vain ”kansaa” ja ”kansan tahto” ovat kelvollisia vallan legitimoiminnin argumentteja. Tämä kansansuverenisuusopin laaja tulkinta on edelleen kansallisvaltion keskeisin perusta ympäri maailmaa. Itsenäisyys on kansakunnan itsenäisyyttä ja sen ilmentymä on kansakunnan itsenäisyydestä ylläpitämä kansallisvaltio.¹²

1700-luvun lopulla valtiusuhteet muuttuivat aikaisempaa intensiivisemmiksi. Samalla kansallisesta identiteetistä tuli yhä selvemmin jatkuvan vuorovaikutuksen ja vertailun synnyttämä prosessi. Murros synnytti ”internationalismin” käsitteen, jonka englantilainen filosofi Jeremy Bentham esitteli vuonna 1789.¹³ 1800-luvulla itsenäisyys alkoi viitata valtion lisäksi myös valtioiden sisällä oleviin etnis-kulttuurisiin ryhmiin, kansakuntiin. Itsenäisyyden ideaalista, olemuksesta ja tavoitteesta tuli kansakuntien toimintaa määrittävä poliittinen käsite.¹⁴ Lordi Actonin mukaan 1830-luvulla Ranskan vallankumouksen vapaus-periaate voimistui ja nationalismia esittelevä kirjallisuus levisi yhä laajemmalle. Euroopan ei-itsenäisten kansakuntien keskuudessa yleistyi tunnettu ajatus: ”vieras valta on sortovaltaa”.¹⁵ Länsi-Euroopassa vapaudesta tuli kansakunnan tahtoa heijastava tyhjä säiliö, jolla oli aina positiivinen arvolataus, oli sen tosiasiallinen luonne mikä hyvänsä.¹⁶ 1800-luvulla syntyi runsaasti uusia kulttuurisia kansakuntia, joista kehittyi rajoitetusti itsenäisiä eli autonomisia

alueita. Maailman mittakaavassa suurin osa 1800- ja 1900-luvulla itsenäistyneistä valtioista syntyi tällaisen alueen muuttuessa itsenäiseksi valtioksi. Ruotsalainen valtiotieteilijä Rudolf Kjellén huomasi ilmiön ennen ensimmäistä maailmansotaa ja herätti Suomessa suurta huomiota aihetta käsittelevillä tutkimuksillaan.¹⁷

Itsenäisyydskäsitteen synty Suomessa

Itsenäisyys-sana oli ilmeisesti Elias Lönnrotin keksintöä, itsehallinto taas Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen.¹⁸ Käsitteily sisälsi alusta alkaen ”bo-

10. Smith (1991) 76. Breuilly (1993) 57. Oliver Zimmer (2003) *Nationalism in Europe, 1890–1940*. New York: Palgrave Macmillan, 6–7. H.B. Nisbet (2006) 'Herder. Kansakunta historiassa', suom. Hanna Meretoja, teoksessa *Herder, Suomi, Eurooppa*, Helsinki: SKS, 90–91, 94–95.

11. John Stuart Mill (1977) (1861) *Considerations on Representative Government. The Collected Works of John Stuart Mill. Volume XIX*, Ed. J.D. Robson, Routledge, University of Toronto Press, 546. Elektroninen aineisto <http://oll.libertyfund.org> (joulukuu 2010).

12. John Breuilly (1993) *Nationalism and the State*, Chicago: The University of Chicago Press, 88–89. Charles Taylor (2007) *A Secular Age*, Cambridge–Massachusetts–London: The Belknap Press of Harvard University Press, 169–171.

13. Jeremy Bentham (1962) (1789): *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. The Works of Jeremy Bentham vol 1*. Chief Editor John Bowring, New York: Russell & Russell, 335. Elektroninen aineisto <http://oll.libertyfund.org> (joulukuu 2010). Billig (1995) 84.

14. Kansakunta: Ihmisyhteisö, jolla on nimi, joka elää kotimaassaan, jolla on yhteisiä myyttejä ja yhteinen historia, yhteinen julkinen kulttuuri, yhtenäinen talous sekä yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet. Anthony D. Smith (2001) *Nationalism. Theory, Ideology, History*, Cambridge, Polity Press, 13.

15. Lord Acton (1907) (1862) 'Nationality', teoksessa *The History of Freedom and the Other Essays*, Ed. John Neville, London: Macmillan, 274–276, 281, 286. Elektroninen aineisto <http://oll.libertyfund.org> (joulukuu 2010)

16. Taylor (2007) 169–171.

17. Matti Klinge (1972) *Vihan veljistä valtiotalousmaailman. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*, Porvoo Helsinki: WSOY, 34. Benedict Anderson (2006) *Imagined communities. Reflections on the Origin and spread of nationalism*, London–New York: Verso, 47–65. Smith (2001) 24–25.

18. Lauri Hakulinen (1979) *Suomen kielen rakenne ja kehitys*, Helsinki: Otava, 454, 458.

dinilaisen” sisäisen suvereenisuuden ajatuksen että ”benthamilaisen” ajatuksen ulkoisen vuorovaikutuksen ja vertailun avulla syntyvästä identiteetistä. Myös ruotsiksi kirjoittaneet olivat omaksuneet tämän merkityksen. Snellmanille itsenäisyys oli sekä riippumatonta suvereenisuutta että tietoisuutta omasta ainutlaatuisesta itsenäisyydestä.¹⁹ *Maamme kirjassa* Topelius korosti vuorovaikutusta: ”Jumalan tahto on se, että kansat alinoma oppisivat jotakin toisiltaan. Ja kaikki kansat ovat työntekijöitä ihmissuvun suuressa yhdyskunnassa, joka jakautui moniin haaroihin. Se on juurikuin vallansuuri vanha koivu; lehti olet sinä ja sinun pieni kotisi; oksa on sinun kansasi; runko on koko ihmiskunta”.²⁰

Sanomalehdistössä itsenäisyys mainitaan *Suomettaressa* vuodesta 1848 eteenpäin. Kesäkuussa kyseistä vuotta julkaistiin ulkomaanartikkeli, joka käsitteli ”slavjanien” eli slaavien itsenäisyyttä ja itsenäisyyden puolustamista itävaltalaisia vastaan.²¹ Vähitellen itsenäisyys alkoi viitata myös Suomeen. Aikakauslehti *Mehiläisessä* ilmestyi vuonna 1859 Suomen sotaa käsittelevä jatkokertomus ”Miekkaruoho”. Kertomukseen kuului sulhasen veljen hääpuhe, jossa kehoitettiin nousemaan taisteluun hyökkääjää vastaan. Taistelussa oli kyse paitsi muiden kansojen kunnioituksesta myös ”itsenäisyydestä ja onnesta”.²² Kaksi vuosikymmentä myöhemmin itsenäisyys sai jo käytännöllisen ulottuvuuden. Agathon Meurman halusi osoittaa teoksessaan *Veroista Suomessa* (1878) että juuri verot tuottivat mahdollisuuden ylläpitää instituutioita ja kulttuuria, joiden varassa yhteiskunta saattoi olla olemassa itsenäisenä toimijana.²³

Itsenäisyyttä muotoiltiin myös oikeustieteessä ja historiantutkimuksessa. Vuonna 1863 *Helsingfors Dagblad* tulkitsi Suomen olevan ”suverään”. Suomi oli Venäjän kanssa reaaliunionissa, mutta sen lakeja ei muutettu ilman suomalaisen tahtoa.²⁴ Varsinainen murros koitti seuraavalla vuosikymmenellä. Leo Mechelin esitti väitöskirjassaan 1873, ettei valtioliittojen tasolla ollut olemassa absoluuttista valtaa vaan valta oli

harmonista yhteiseloa eri osapuolten välillä. Valtiosuhteet olivat viime kädessä juridisesti vapaaehtoisia. Todellinen itsenäisyys oli valtiossa, jollainen Suomikin oli ”perustuslakeineen”. Itsenäisyys merkitsi ensisijaisesti oman oikeudellisen (*statsrättslig, folkrättslig*) aseman olemassaoloa. Mechelin käytti aluksi esimerkkinä Yhdysvaltoja, mutta laajensi tulkintansa myöhemmin suomalaisvenäläisiin suhteisiin.²⁵ Yrjö-Koskinen teoksessa *Oppikirja Suomen kansan historiassa* oli sisään kirjoitettuna ajatus kehityksestä kohti itsenäisyyttä ja samat valtiosuhteiden vapaaehtoisuutta korostavat teesit kuin Mechelinillä. Yrjö-koskilaisen tulkinnan mukaan Suomi ei varsinaisesti ollut kohonnut kansakuntien joukkoon vuonna 1809, sillä Suomi oli ollut kansakunta jo vuosisatojen ajan. Porvoon valtiopäivät merkitsivät itsenäisen kansakuntaisuuden oikeutettua tunnustamista. Suomen kansa oli tehnyt Venäjän hallitsijan kanssa ”sopimuksen”, joka määritteli Suomen ja suomalaisten asemaa.²⁶

19. J.V. Snellman (2001) (1842) *Valtio-oppi*, suom. Vesa Oittinen, teoksessa J.V. Snellman, Kootut teokset 5. Syyskuu 1842–Joulukuu 1843, Helsinki: Edita, 278.

20. Sakari Topelius (1876) *Maamme kirja. Lukukirja alimmaisille oppilaitoksille Suomessa. Toinen jakso*. Suom. Jo. Bäckvall: Helsinki, Hufvudstadsblad, 13–14.

21. Suometar 2.6.1848. Elektroninen aineisto <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/main.html> (huhtikuu 2011).

22. Mehiläinen 4/1859, 93. Elektroninen aineisto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Varhaisnykysuomen korpus. http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/teksti/mehilainen/mehil_1859.xml (joulukuu 2010)

23. Agathon Meurman (1878) *Veroista Suomessa*. Helsinki, SKS, 30–35. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Varhaisnykysuomen korpus. <http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/teksti/meurman/veroista1878.xml>. (joulukuu 2010)

24. Helsingfors Dagblad 10.8.1863. Osmo Jussila (2007) *Suomen historian suuret myytit*. Juva, WSOY, 99.

25. Leo Mechelin (1873) *Om statsförbund och statsunioner*. Akademisk afhandling. Första häftet: Helsingfors, J. C. Frenckell & Son, 4–5, 10–12, 87. Jussila (2007), 105–107. Päiviö Tommila (1999) *Suuri Adressi*. Helsinki, WSOY, 34–36.

26. Yrjö Koskinen (1869) *Oppikirja Suomen kansan historiassa*. Helsinki, SKS, 42–46, 89–100, 510–535. Jussila

Poliittisesti järjestäytyvät suomalaiset alkoivat uskoa yhä systemaattisemmin omaan identiteettiinsä ja suvereenisuuteensa, mikä johti lopulta konfliktiin emämaan kanssa.²⁷ Routavuosina emämaasta tuli, ainakin joissain piireissä, paitsi suomalaisten pyrkimysten vastustaja myös ”oikean” suomalaisuuden negaatio. Eino Leino tulkitsi suurlakon jälkimainingeissa vuonna 1906, että demokratia ja suomalainen kulttuuri takasivat kansallisen yhtenäisyyden, jota vieras valta uhkasi.²⁸ Edes myöntäväisyysuuntaa kirkkokäsikirjassa keisarin eteen ei enää vuonna 1913 liitetty määrettä ”rakas” ja rukous esivaltaa kohtaan sai rinnalleen rukouksen lailisten olojen puolesta.²⁹ Vuonna 1910 Väinö Tanner totesi porilaisessa *Sosialidemokraatti*-lehdessä, että kysymys suomalaisten päättämistä ns. suostuntaveroista liittyi vahvasti kysymykseen ”maahantunkeutumisesta”.³⁰ Tanner siis tulkitsi suomalaisten ja venäläisten kiistat kansainvälisenä kysymyksenä, vaikka samaan aikaan Suomi oli hallinnollisesti yhä läheisempi osa Venäjää.

Suomalainen identiteetti vahvistui routavuosina ja maailmansodan yhteydessä Suomessa alkoi esiintyä separatismia. Poliittisen eliitin mielissä valtiollinen itsenäisyys näyttäytyi edelleen epärealistisena vaihtoehtona. Valtiollisen itsenäisyyden mahdollisuus muuttui yleisemmin ajankohtaiseksi vasta keväällä 1917 ja lopullisesti bolševikkien kaappauksen jälkeen. Ajatus itsenäisyyden luonteesta heijastui silloinkin mielipiteisiin. K. J. Ståhlbergin mielestä itsenäisyysdeltä puuttuivat ulkonaiset edellytykset vielä marraskuussa 1917. Ståhlbergin mielestä itsenäisyyden olemus oli benthamilaisessa ajatuksessa tunnustetusta valtiojärjestelmästä. Suomen itsenäisyys perustui muun maailman tunnustukseen, jonka saaminen näytti epävarmalta. Viikossa Ståhlbergin taipui kannattamaan itsenäisyysjulistuksen porvarillista muotoa.³¹ Bodinilaista kantaa edustivat nuorsuomalaiset Rafael Erich ja Heikki Renvall. Heille itsenäisyys perustui tosiasialliseen kykyyn osoittaa suveree-

nin valtion olemassaolo. Ulkovaltojen tunnustus oli toissijaista ja seuraisi tosiasiallista itsenäisyyttä. Sosiaalidemokraateille itsenäisyys saattoi toteutua vain yhteistyössä Venäjän uusien valtanpitäjien kanssa. Porvareille yhteistyö bolševikkien kanssa oli mahdotonta, itsenäisyyden tunnustamistakin haettiin tunnetusti vasta pakon edessä.³² Itsenäisyys oli kuitenkin epäilemättä suuri saavutus suomalaisille. Juhani Ahon suurin pelko sisällissodan syttyessä oli itsenäisyyden menettäminen, ei punainen valta sinänsä.³³

Itsenäisyys sisällissodan merkityksissä

Sisällissodan kokemukset hallitsivat itsenäisyyden merkityksiä Suomen valtion ensi vuosina. Sisäistä suvereenisuutta korostanut ”vapaussou-

(2007), 26–30. Max Engman (1999) ”The Finland-Swedes: a case of a failed national history?” Teoksessa *National History and Identity. Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*. Ed. Michael Branch: Tampere, SKS, 168.

27. Ilkka Liikanen (1995) *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*: Helsinki SHS, 156–157. Osmo Jussila (1969) *Suomen perustuslait. Venäläisten ja suomalaisten tulkintojen mukaan 1808–1863: Historiallisia tutkimuksia* 77 Helsinki, Frenckell, 228–231.

28. Jussi Ojajärvi (2008) ”Keväinen myrsky kirjallisuudessa”, teoksessa Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Marko Tikka (toim.) *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*: Helsinki, Teos 2008, 203.

29. Niko Huttunen (2009) ”Paavalin esivaltaopetus sisällissodan tulkinnoissa”, teoksessa Ilkka Huhta toim. *Sisällissota 1918 ja kirkko*: Helsinki, Suomen kirkkohistoriallinen seura 2009, 207.

30. Jouko Heikkilä (1993) *Kansallista luokkapolitiikka. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917*: Helsinki SHS, 156.

31. Yrjö Blomstedt (1969) *K.J. Ståhlberg. Valtiomieselämäkerta*: Helsinki, Otava, 340.

32. Jorma Kallenaatio (1985) *Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917–1985*, Helsinki: Tammi, 14. Eino Ketola (1987) *Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917*, Helsinki: Tammi, 395.

33. Juhani Aho (1918) *Hajamietteitä kapinaviikoilta I*, Porvoo: WSOY, 7–25.

ta-ajattelu” oli toivottoman ongelmallista kansallisen yhtenäisyyden kannalta. Ulkoisesti sekä itsenäistyminen että sisällissodan ratkaisu perustuivat bolševikkikumouksen synnyttämään tilanteeseen Venäjällä ja toisaalta Saksan keisarikunnan tukeen. Saksa oli lyöty ja heikko 1920-luvun alkupuolella. ”Saksalaisvaikutus” näkyi lähinnä voittajapuolen kiitollisuuden ilmauksissa sisällissodan muistopäivinä. Saksalaismieliset vastustivat myös sellaisiin liittoumiin menemistä, jossa oli pieninkin mahdollisuus ajautua Saksaan vastaan.³⁴ Mielipiteet Neuvosto-Venäjältä vaihtelivat huomattavasti. Oikeistolaisimmat suhtautuivat ”roisto-bolševikkeihin” ja venäläisyyteen ylipäänsä täysin kielteisesti, maltillisemmat porvarit ja suurin osa sosiaalidemokraateista päivittelivät rappiota ja bolševistista diktatuuria. Työväenliikkeen äärivasemmistolle uusi neuvostovaltio oli kuitenkin esikuva, jonka mukaan myös Suomen yhteiskunta tuli järjestää.³⁵

Työväen liikkeen piirissä sisällissotaa ei missään oloissa tulkittu ”vapaussodaksi”. Tämä porvariston vaalima tulkinta alleviivasi Suomen itsenäisyyttä ”valkoisena” itsenäisyytenä ja oikeutti tavallaan vankileirit ja työväenliikkeen vainon.³⁶ Sosiaalidemokraatit eivät halunneet vedota myöskään syksyyn 1917. Väkivaltainen kuo-hunta nähtiin vuoden 1918 murhenäytelmän alkusoittona. Tilannetta monimutkaisti monarkiasta ja tasavallasta käyty kiista. Valkoisen yhtenäisyyden hajotessa sosialisteille tuli, tietyissä rajoissa tosin, mahdollisuus tulkita itsenäisyys omaksi ansiokseen.

Heti sisällissodan jälkeen sosiaalidemokraatit ajoittivat itsenäistymisen kesään 1917. Näin yritettiin häivyttää syksyn 1917 ja alkuvuoden 1918 merkitystä. Samalla voitiin luoda jotakuinkin looginen ajatus työväenliikkeen itsenäisyyspyrkimyksistä, jotka heijastelivat sisällissodan jälkeisen sosiaalidemokratian päämääriä, joiden keskeisen sisältö oli vallan käyttäminen eduskunnassa ja sosialismin toteuttaminen reformein. Itsenäisyys liitettiin SDP:n hallitusvaltaan Tokoin senaatin kautta. Ongelmalliset riippu-

vuudet vallankumouksellisesta bolševismista ja Venäjältä ylipäänsä jäivät syrjään. Tasavaltalaisuus ”oikeana” itsenäisyystahtona voitiin tuoda paremmin esille. Monarkian kaaduttua puolue saattoi retorikassaan leimata, maalaisliittolaisen julkisuuden tavoin, kaikki itselleen epämieluisat ilmiöt ”monarkistisiksi”.³⁷

Hannes Ryömä syytti porvaristoa itsenäisyystulkintojen vääristelystä keväällä 1918 kirjoitetussa sisällissodan selitysteoksessa. SDP:n uutta johtoa edustaneen Ryömän mielestä ”vapaussotaa” ei ollut olemassa, sillä maa oli itsenäinen tammikuussa 1918. Itsenäisyyden perusta oli sosiaalidemokraattien kesällä 1917 ajama ”valtalaki”. Väliaikainen hallitus oli estänyt valtalain toteuttamisen, mutta se oli saanut vahvistuksen joulukuussa 1917. Porvaristo piti valtalakia virheellisesti SDP:n vallankaappauksena.³⁸ Itsenäisyyspäivänä 1921 Ryömän päätoimittama *Suomen Sosialidemokraatti* selitti pääkirjoitukses-

34. Uusi Suomi 17.5.1923. Vesa Vares (1996), *Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa*, Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY, 242–243.

35. Venäjäkuvausksia esim. *Suomen Kuvalehti* 24.7.1920. SDP:n kannoista Väinö Voionmaan matkaraportti Venäjältä *Kansan Lehti* 13.1.1921, 15.1.1921. Yleisemmin venäläisvastaisuuden ilmauksista Outi Karemaa (1998) *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923*, Helsinki: SHS. Saarela käyttää äärivasemmistosta termiä ”kommunismi”, joka on mielestäni oikea, sillä samalla termillä SDP:stä vasemmalla olijoita kutsuttiin 1920-luvulla. Tauno Saarela (1996) *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923*, Tampere: Kansan sivistystyön liitto, 15–16, 169–175.

36. Ulla-Maija Peltonen (2003) *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*, Helsinki: SKS 2003, 15–17, 221–225, 294.

37. Esim. Asevelvollisuuslain käsittely eduskunnassa. VP 1918 pöytäkirjat, 341–343, *Kansan Työ* 13.2.1919, Suomen Sosialidemokraatti 17.10.1919. Vesa Vares (2006) ’Demokratian haasteet 1907–1919’, teoksessa *Kansanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 3*, Helsinki: Suomen eduskunta / Edita, 108, 132.

38. Hannes Ryömä (1918) *Vallankumousvuoden tapahtumista*, Helsinki: Helsingin Uusi Kirjapaino-Osakeyhtiö, 28–29. Vrt. Pertti Haapala (1995) *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*, Helsinki: Kleio ja Nykypäivä, 235–237 tai Ketola (1987) 192–208.

saan vuoden 1917 loppupuolta samaan tyyliin. Kirjoituksessa oli kuitenkin selvempi tendenssi korostaa syksyn 1917 itsenäisyystahdon yksimielisyyttä. Kokonaan unohtui, että 6.12. vastakain olivat olleet porvariston ja sosiaalidemokraattien kilpailevat ehdotukset, joiden suhtautuminen Venäjän kysymykseen erosi toisistaan. Toisaalta ratkaisevaa oli SDP:n työ bolševikkijohdon suuntaan itsenäisyyden tunnustamisen varmistamiseksi.³⁹ Tämä oli selkeä ero SDP:n ja porvariston itsenäistymistulkinnossa. Porvaristossa Leninin tunnustus tulkittiin vallankumouksen bulvaaniksi. SDP:lle Lenin oli itsenäisyyden ”myöntäjä”. Samalla puoluelehdet arvostelivat kuitenkin kehitystä, jossa monet valtiot liitettiin solutuksen ja punakapinan avulla neuvostovaltioon. Erityisesti Georgian liittäminen vuonna 1921 herätti suurta pahennusta ja epäluuloa itänaapurin valloituspyrkimyksistä. Georgia toimi myöhemminkin sosiaalidemokraattien esimerkkinä siitä, mitä kommunistien voitto merkitsi Suomelle.⁴⁰

Sisällissota kytkeytyi itsenäisyyden käsitteeseen myös yksilön työn ja statuksen kautta. Vuoden 1919 valtiokalenterissa valtionhoitaja Mannerheimin jälkeen lueteltiin 12 sivua valtion virkamiehiä ennen kansanedustajien luetteloa. Kaksi vuotta myöhemmin sama virkamiesluettelo Ståhlbergin ja kansanedustajien välissä käsitti 17 sivua.⁴¹ Laajentuvan valtion synnyttämästä ”luonnollisesta legitimaatiosta” oli kuitenkin vaikea rakentaa sellaista itsenäisyysinstituutiota, joka olisi ollut suoraan riidattomasti hyväksyttävissä.

Työväen tietokirjan mukaan punaisen Suomen alemmat virkamiehet olivat jääneet hoitamaan virkaansa tammikuun lopussa 1918. Heillä ei ollut lain mukaan muuta vaihtoehtoa, vain itsenäisen valtion tuottama velvollisuus. Rautatieyöläiset olivat saaneet P. E. Svinhufvudilta 29.1.1918 ohjeet pysyä työssään. Samaan aikaan rautatielaitoksen ylin johto oli jättänyt työnsä. Työväenliikkeen kertomuksessa työläiset olivat pitäneet velvollisuudentuntoisesti huolta valtion

omaisuudesta. Rautatiealan ammattiliitot olivat irtisanoutuneet sisällissodasta. Oli siten ”veristä kohtalon ivaa”, että punaisten puolella työskennelleet olivat sisällissodan jälkeen joutuneet laajamittaisesti erotetuiksi.⁴²

Itsenäisyydellä ja sisällissodalla oli liittymäkohtansa myös oikeusjärjestelmän tulkintaan. Sisällissodan ja sitä seuranneiden mielivaltaisten teloitusten ja vangitsemisten vuoksi oikeusjärjestyksen legitimitetti oli hyvin alhainen, mikä radikalisoi osaltaan työväenliikettä.⁴³ Sosiaalidemokraatit moittivat eduskunnassa ankaraasti oikeuskansleria vuoden 1918 laittomuuksien sallimisesta.⁴⁴ Sosiaalidemokraattien mielestä vankilassa oli Yrjö Mäkelinin kaltaisia henkilöitä, jotka olivat ajaneet voimakkaasti Suomen itsenäisyyttä.⁴⁵ Porvaristossa oikeusjärjestelmän tason itsenäisyyttä tulkittiin taas varsin tiukasti paitsi Venäjän, myös ”väärän” punaisen ja ”oikean” valkoisen kautta. Kokoomuslainen poliitikko, oikeustieteilijä Rafael Erich tulkitsi ai-

39. *Suomen Sosialidemokraatti* 6.12.1921, *Kansan Lehti* 6.12.1922.

40. *Suomen Sosialidemokraatti* 12.3.1921, 27.1.1922.

41. *Suomen valtiokalenteri 1919*, Helsinki: Helsingin Yliopisto, 56–68. *Suomen valtiokalenteri 1921*, Helsinki: Helsingin Yliopisto, 59–76.

42. *Työväen tietokirja. Työläisille välttämättömiä tietoja valtiollisista ja yhteiskunnallisista asioista* (1922), Helsinki: Työväen Sanomalehti Oy, 147–152. Työväen virkamieskysymyksestä kirjoitettiin runsaasti 1920-luvun alussa. *Suomen Sosialidemokraatti* 11.2.1919. *Kansan Lehti* 3.6.1920, 29.3.1923.

43. Jaakko Paavolainen (1967) *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. ”Valkoinen terrori”*, Helsinki: Tammi, 79–83, 425–433. Hannu Soikkanen (1975) *Kohti kansanvaltaa I. Suomen sosialidemokraattisen puolueen historia 1899–1937*, Vaasa: Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue – Puoluetuomikunta, 351–353.

44. *Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus virkatoimistaan ja lain noudattamista koskevista havainnoistaan, annettu vuodelta 1919*, Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino 1920. Julkaisu sisältää kertomuksen vuoden 1918 virkatoimista. Perustuslakivaliokunnan kertomuksesta antama mietintö nro 10. VP 1921 asiakirjat IV–V. Keskustelu samasta kertomuksesta VP 1921 pöytäkirjat II, 1913–1952.

45. VP 1921 pöytäkirjat I, 728–729.

kakauden johtavassa valtio-oikeudellisessa tutkimuksessa itsenäisyyden luonnolliseksi ja hyväksi asiaksi. Synnä oli se, että ”niin monta loukkausta oli koettu Venäjän puolelta.”⁴⁶ Teoksen muuhun tyyliin istumaton arvio tarkoitti ilmeisesti sitä, että Venäjä oli estänyt laittomasti Suomen itsenäistymiskehityksen. Toisaalta Erich tulkitsi Suomen kansanvaltaiseksi maaksi, mutta jätti selkeitä varauksia kansan ja valtion suhteisiin. Kansaa olennaisempi oli ”äänestäjäkunta”, joka viittasi kansalaisluottamukseen tai sen puutteeseen. Presidentin riippumattomuuden silmiin pistävä korostaminen taas liittyi ehkä selvemmin Erichin vanhoihin monarkiasympatioihin ja eduskuntajärjestelmän epäilyyn.⁴⁷

Suvereenisuusharhasta Kansainliittoon

Suomen itsenäisyydelle oli sen alkuvuosina tunnusomaista ilmiön sisäisen merkityksen korostuminen, eräänlainen ”suvereenisuusharha”. Ajalle tyyppillisen porvarillisen retoriikan mukaan Suomen tuli katsoa sisäänpäin ja löytää ”aito” ja ”puhdas” kansallisuus sekä ”ehyittää kansakunta”.⁴⁸ Julistuksenomaisilla tavoitteilla ei ollut yleensä mitään yleisesti hyväksytyä käytännön sisältöä. Sen sijaan tavoitteilla oli selvä negaatio. Yhteiskuntatieteilijä Yrjö Ruudun mukaan vastakohtana itsenäisyydelle ja yhtenäisyydelle olivat ”kosmopoliitit”, jotka pyrkivät ylikansallisiin valtiokokonaisuuksiin, lopullisena tarkoituksenaan maailmanvaltio.⁴⁹ Kommunismiin viittaavan aatesisällön vuoksi kosmopoliitikka oli 1920-luvun Suomessa epäilyttävä käsite. Neuvosto-Venäjällä ja myöhemmin Neuvostoliitossa soitettiin 1920-luvulla kansallishymninä ”Kansainvälistä”, mikä oli antiteesi itsenäisyydelle ja omaleimaisen kansallisen suomalaisuuden arvostukselle.⁵⁰

Sisällissota ja suvereenisuusharha johtivat yhdessä projekttiiviseen identifikaatioon, vikojen siirtäminen ulkomaailmaan, erityisesti itänaapurisiin. Ilmiö ei rajoittunut porvaristoon, vaikka siellä se näkyi selvimmin ja tuotti kauheimmat tuloksensa.⁵¹ Myös sosiaalidemokraattien mie-

lestä ulkomaat olivat sotkeneet Suomen kehityksen. Jopa kapinan epäonnistuminen saatettiin vyöryttää bolševikkien syyksi. SDP:n puoluesihteeriksi vuonna 1918 tullut Taavi Tainio totesi sisällissodan ja bolševismin suhteista vuoden 1918 ylimääräisessä puoluekokouksessa seuraavaa:

”Paremmat onnistumismahdollisuudet olisi kapinahankkeella ollut, jos siihen olisi ryhdytty omin voimin, ilman vierasta apua. Venäläisiä vastaan talonpoikaisjoukot nousivat ja nousevat vastakin, jos täällä niiden avulla yritetään mitä tahansa. Ja omin voimin meidän pitää kyetä sisäiset asiamme järjestämään, luokkataistelumme suorittamaan. Vieraaseen apuun turvautuminen on heikkouden merkki ja heikkouden osoitus.”⁵²

Todellisuudessa valtiollinen itsenäisyys toi muun maailman lähemmäksi kuin koskaan aikaisemmin. Ainakin oppinut eliitti tiedosti tilanteen vaatimukset. J. R. Danielson-Kalmarin mukaan absoluuttista valtiollista itsenäisyyttä ei ollut olemassa, eikä Suomen historian heikkous

46. Rafael Erich (1924) *Suomen valtio-oikeus, I osa*, Helsinki: Tietosanakirja-Osakeyhtiö, I nidos, 90.

47. Erich (1924) I nidos 148–151. Rafael Erich (1925) *Suomen valtio-oikeus, II osa*, Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, II nidos, 19–25. Ari Uino (1994) 'Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1918–1929', teoksessa *Suomalaiskansallinen kokoomus. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929*, Vammala: Suomen Kansalliskirja Oy, 298.

48. Klinge (1972) 120–124.

49. Y.O. Ruuth (Yrjö Ruutu) (1922) *Kansakunta. Poliittinen tutkimus*, Helsinki: Juusela ja Levänen Oy, 114.

50. Klinge (1972) 160.

51. Turo Manninen (1982) *Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918*, Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston historian laitos, 221–223. Karemaa (1998) 84–85, 92–95. Juha Siltala 'Etninen puhdistus Suomessa'. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/1993, 222.

52. *Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. Puolueen ylimääräisessä puoluekokouksesta Helsingissä 27–29 p:nä jouluk. 1918*, Kotka: Kymen laakson kirjapaino (painettu 1920), 98.

tarkoittanut erillisyyttä muusta maailmasta.⁵³ Sosiaalidemokraattisen historiantutkijan Väinö Voionmaan mielestä todellista itsenäisyyttä ei edustanut Suur-Suomea tähyävä politiikka, jota Voionmaa oli tosin aikaisemmin kannattanut. Todellinen itsenäisyys tuli ilmi vain suhteessa voimakkaampien ja vanhempien kansojen itsenäisyyteen.⁵⁴

Kansainliiton jäsenyys oli, puutteineenkin, selkeä tapa vakiinnuttaa Suomen itsenäisyyttä. *Kansanvalistusseuran kalenterissa* 1920 filosofi Arvi Grotenfelt katsoi, että vain tasavertaisten itsenäisten kansakuntien liitto takaisi rauhan.⁵⁵ Eduskunta keskusteli Kansainliitosta touku-kuussa 1920. Osa sosiaalidemokraateista piti kansainliittoa imperialististen porvarihallitusten liittona, johon ei tullut liittyä.⁵⁶ Kokoomuslehti *Uusi Suomi* näki liittymisen välttämättömäksi, vaikka se tuotti riskejä Suomen itsenäisyydelle.⁵⁷ Samaan aikaan porvaristossa esiintyi kannanottoja, joiden mukaan Suomi ei tulisi sallimaan Ahvenanmaan irrottautumista järjestön tuella. Kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteeseen orientoituneessa SDP:ssä sekä kannatettiin että vastustettiin saariryhmän luovuttamista. Lopulta eduskunnan selkeän enemmistön mielestä Suomen oli turvallisempaa olla muotoutuvan järjestön jäsenenä.⁵⁸

Sisäistä yhtenäisyyttä voitiin rakentaa myös ulkoisten tavoitteiden avulla. Sotien välisessä Euroopassa oli varsin yleistä ”irredentismi”: osa samaan kansakuntaan kuuluvista oli transvaltiollisesti rajan ”väärällä” puolella, Suomen tapauksessa erityisesti itärajan takana.⁵⁹ Ajatukset Suomen maa-alueista ja kulttuurisuomalaisuuden rajoista olivat varsin yhtäläiset verrattuna mielipiteisiin itsenäisyyden käytännön synnystä. Irredentismin avulla ajatus suvereenisuudesta ja kansallisen identiteetin toteuttamisesta käännettiin ulospäin, mutta samalla ”sisäiset”, ”kansalliset” ja ”yhtenäiset” lähtökohdat voitiin pitää keskeisinä.

Integraatiokehityksen kannalta oli tärkeää, että Suomessa vallitsi suuri yksimielisyys Itä-

Karjalan kuulumisesta ”oikeuden” mukaan Suomelle. Sekä punaiset että valkoiset suunnittelivat tämän epämääräisen aluekokonaisuuden liittämistä Suomeen.⁶⁰ Sisällissodan jälkeen yritykset alueen ”vapauttamiseksi” johtivat vakaviin kiistoihin, sillä entiset punaiset vastustivat kiivaasti sotaretkiä. Käytännössä omaksuttu linja oli, reaali-politiisessa kyseenalaisuudessaankin kuitenkin eräällä tapaa hyödyllinen kansallisen integraation kannalta. Ulkoisen sodan avulla voitiin luoda konkreettinen ”toinen”, johon osa vuoden 1918 sisäisestä kokemuksesta voitiin heijastaa.

SDP:n pää-äänenkannattaja *Suomen Sosialidemokraatti* julkaisi laajoja kuvauksia itärajan sotatapahtumista vuonna 1919. Lehden näkökulmassa ”omia” olivat suomalaiset retkikuntalaiset. Suomi kävi alueella sotaa bolševikkeja vastaan.⁶¹ Tämä muutos oli, kaikessa itsestäänselvyydessäänkin, ratkaiseva sisällissodan tilan-

53. J.R. Danielson-Kalmari (1918) 'Kuinka on Suomen historia kirjoitettava?', teoksessa *Uuden Suomettaren muistojulkaisu 1869–1918. Uuden Suomettaren puolivuosisataisen ilmestymisen muistoksi julkaistu* (1919), Helsinki: Kirjavälitys, 64.

54. *Suomen Sosialidemokraatti* 15.10.1921. Väinö Voionmaa (1919) *Suomen uusi asema. Maantieteellisiä ja historiallisia peruspäihteitä*, Porvoo: WSOY, 16–17.

55. *Kansanvalistusseuran kalenteri* (1920), Helsinki: Otava, 6.

56. VP 1920 pöytäkirjat I, 563–566, 631–637, 644–661.

57. *Uusi Suomi* 8.5.1920. Aimo Halila (1969) *Väinö Voionmaa*, Helsinki: Tammi, 246.

58. *Uusi Suomi* 21.9.1920. J.W. Kedon lausunto eduskunnassa Kansainliittokysymyksessä VP 1920 pöytäkirjat I, 648. *Kansan Työ* 29.6.1921. Osmo Hyttiä (1986) *Puolueettomuuden ja rauhan linja. SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopoliittikkaan ja turvallisuuskysymyksiin. Toukokuu 1918 – toukokuu 1922*, Helsinki: SHS, 227–235.

59. Hobsbawm (1994) 104–105. Brubaker (1996) 66–67.

60. Hyttiä (1986) 96. Toivo Nygård (1978) *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*, Helsinki: Otava 50–51, 55–58. Ketola (1987) 463–465.

61. Itäkarjalan tapahtumia kuvattiin lähes päivittäin tammikuusta 1919 lokakuuhun 1919.

teeseen verrattuna. Samaan aikaan SDP arvosteli sotatoimia rajusti sekä sanomalehdissään että eduskunnassa.⁶² Sosiaalidemokraatit suhtautuivat varsin myötämielisesti myös Viron auttamiseen vuoden 1918 lopulla.⁶³ *Työväen tietokirjan* mukaan sekaantuminen Itä-Karjalan kysymykseen oli peräti vahvistanut rajantakaisten alueiden itsenäisyyttä ja lähentänyt niitä Suomeen.⁶⁴ Kokonaisuudessa Suur-Suomi-ajatuksen reaalin merkitys kansallisen integraation välineenä väheni kuitenkin nopeasti jo vuoden 1919 aikana ja lopahti viimeistään Tarton rauhansopimuksen myötä.

Itsenäisyys reaktiona ”toiseen”

Filosofi Julia Kristevan mukaan muukalainen ”on eri kansallisuutta eikä kuulu samaan valtioon kuin itse kuuluu”.⁶⁵ Muukalaisista tehdään stereotyyppioita, jotka ovat sosiaalisten ryhmien kulttuurisia ja historiallisia määritelmiä. Itsenäisyys ja oman identiteetin ylläpito perustuu ratkaisevasti näiden ”kansallisten” ja ”ei-kansallisten” piirteiden intensiiviseen määrittelyyn. Yleensä kansallista määrittelläänkin nimenomaan ei-kansallisen kautta.

Idässä sijaitsevan uhkaavan muukalaisen kautta Suomen lohduttomalta näyttävään sisäiseen tilanteeseen saatiin ”yhteisiä” arvopositioita. Porvariston mukaan erityisesti sisällissota ja kommunismi olivat venäläistä tuontitavaraa ja sisällissota ”vapaussotaa” venäläisyydestä. Itäisen perivihollinen uhkasi itsenäisyyttä ja suomalaiset piti paitsi varustaa, myös kasvattaa tätä uhkaa torjumaan.⁶⁶ Tulkinan avulla voitiin paita rehabiloita suomalainen työmies, myös syyttää samaa työmiestä veljeilystä ”bolshevikkisaastan” kanssa. SDP ei hyväksynyt suoraan mitään edellä esitetystä periaatteista. Ne kaikki olivat kuitenkin taustalla, kun uusi sosiaalidemokraattinen puolue omaksui varsin kriittisen näkemyksen itänaapuriin. Julkisuudessa SDP ei pitänyt Venäjää välittömänä itsenäisyyden uhkana, eikä asevarustelu ollut siten perusteltua. Sen tavoite oli aseidenriisunta ja Suomen puolueet-

Kansanvallan ja kansallisvaltion puolesta. Sosiaalidemokraattien moniulotteinen suhde itsenäisyyteen tulee hyvin ilmi tästä vaalijulistuksesta. Suomen Sosialidemokraatti 1.7.1922.

tomuuspolitiikka. Toisaalta puolue julisti joka tilanteessa puolustavansa itsenäisyyttä.⁶⁷

SDP:n mielestä Neuvosto-Venäjä oli vääräoppinen, imperialistinen ja despoottinen valtakun-

62. Laherman ym. välikysymys Itä-Karjalan tapahtumista VP 1919 pöytäkirjat, 41–48.

63. *Suomen Sosialidemokraatti* 12.12.1918, 13.12.1918, 17.12.1918. Hytyitä (1986) 76–77.

64. *Työväen tietokirja* (1922) 86.

65. Julia Kristeva (1992) *Muukalaisia itsellemme*, suomentanut Päivi Malinen, Helsinki: Gaudeamus, 102.

66. Karemaa (1998) 72–117. Kari Immonen (1987) *Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39*, Helsinki: Otava, 99–102.

67. *Suomen Sosialidemokraatti* 22.8.1919. Asevelvollisuuskomitean mietintö valtioneuvostolle 11.12.1920, 48. Komiteamietintö nro 23 1920. *Työväen tietokirja* (1922) 212–125.

ta. *Suomen Sosialidemokraatti* kritisoi jatkuvasti ja laajasti Venäjän oloja 1920-luvun taitteessa. Toisaalta puuttuminen Venäjän sisäisiin asioihin oli yhtä tuomittavaa. Neuvosto-Venäjää ja kommunisteja ymmärtänyt sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmisto-oppositio näyttää kääntyneen laajemmin bolševikki-Venäjää vastaan syksyllä 1920. Tällöin julkaistiin Kommunistisen internationaalinen ohjelma, joka muun muassa kielsi kansalliset puolueohjelmat.⁶⁸ Näyttää varsin selvältä, että SDP:n tosiasiallinen itsenäisyyden potentiaalinen vihollinen oli jo viimeistään vuonna 1920 sama bolševikki-Venäjä kuin porvaristollakin.

Suomessa oli myös potentiaalinen kielellinen ”toiseus” ruotsinkielisen vähemmistön muodossa, vaikka Suomi oli etnisesti ja kielellisesti eräs yhtenäisimmistä uusista Keski- ja Itä-Euroopan valtioista.⁶⁹ Ruotsi ei Ahvenanmaan selkkauksen loputtua muodostanut sotilaalista uhkaa, jos ei liittolaistakaan.⁷⁰ Suomesta tuli suomenkielisten valtio, jossa oli laajat vähemmistöoikeudet. Sisällissodassa ruotsinkieliset olivat identifioineet voittajien puolelle.⁷¹

Vuoden 1918 jälkimainingeissa *Suomen Sosialidemokraatti* piti RKP:tä kaikkein vihamielisimpinä työväenluokan tavoitteita kohtaan.⁷² Toisaalta sisällissodan hävinnyt puoli omaksui mallittilisen kielipolitiikan ja tuki kielilaeissa vähemmistökielen oikeuksien turvaamista. Kielikysymys oli SDP:lle varsin toissijainen, joskaan ei merkityksetön kysymys.⁷³ Vuosikymmenen lopulla sosiaalidemokraatit jopa ”liittoutuivat” aitosuomalaisuuden uhkaaman RKP:n kanssa eduskunnassa.⁷⁴

Kielikysymys ei ollut merkityksetön, päinvastoin, mutta sillä ei lopulta ollut itsenäisyyteen viittaavaa ratkaisevaa merkitystä kansallisen identiteetin kannalta. Koko ongelma jäi Venäjän-kysymykseen verrattuna selkeästi enemmän vallan ja statuksen tasolle. Enemmistön tahtoa heijastava ”isänmaallisuus” ei määrittynyt yleisesti ottaen kielen tai ”rodun” kautta. Suomi vält-

tyi enimmiltä osin Keski-Eurooppaa riivanneilta eri kansan- tai kieliryhmien välisiltä konflikteilta.⁷⁵

Nationalismin pääkysymykseksi tulikin kommunismi, sillä lopulta ainoastaan kommunistit leimattiin muiden taholta yksimielisesti ”epäisänmaallisiksi”. Tämä oli sikäli ironista, että todellisuudessa puolueen jäsenet ja kannattajat olivat leimallisesti suomenkielisiä.⁷⁶ Kommunismiin liittäminen Venäjään oli helppoa, sillä entisten punaisten johto operoi Suomen Kommunistista Puoluetta (SKP) Venäjältä käsin. Suomessa raskauttaviksi muodostuivat yksittäisten kommunistien vakoilu itänaapurin hyväksi sekä virallisen Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen (SSTP) avoin tuki Neuvosto-Venäjälle kaikissa suomalaisvenäläisissä kysymyksissä. Tammi-kuussa 1922 Itä-Karjalan kapinan vuoksi SSTP:n nimissä julkaistu ”rauhanjulistus” tulkittiin itänaapurin sotaponnistusten tukemiseksi mahdollisessa Suomen ja Venäjän välisessä sodassa.⁷⁷ Keväällä 1922 julkisuuteen päätyi kommunistien kiertokirje, jossa kehoitettiin auttamaan Neuvosto-Venäjän nälänhätää varastamalla työ-

68. *Kansan Lehti* 16.8.1920, 30.10.1920.

69. Zimmer (2003) 59–72. Hobsbawm (1994) 104–105, 123.

70. Ari Uino (1989) ”Kielitaistelu ja ”uusi suomalaisuusliike” 1918–1939”, teoksessa *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*, Jyväskylä: Kustannuskuila, 199. Jari Leskinen (1999) *Veljien valtiosalaisuus. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosien 1918–1940*, Helsinki: WSOY, 27, 126.

71. Pekka Kalevi Hämäläinen (1978) *Luokka ja kieli valankumouksen Suomessa*, Helsinki: Historiallisia tutkimuksia 107, 24.

72. *Suomen Sosialidemokraatti* 25.4.1919, 28.4.1919.

73. Keskustelu kielilaeista eduskunnassa osoitti sovinnollisuutta. VP 1921 pöytäkirjat III s. 2576–2582, 2630.

74. Jaakko Paavolainen (1984) *Väinö Tanner. Sillanrakentaja. Elämäkerta vuosilta 1924–1936*, Helsinki: Tammi, 89.

75. Zimmer (2003) 59–72.

76. Saarela (1996) 64.

77. Saarela (1996) 251–252. *Suomen Sosialidemokraatti* 27.1.1922

paikoilta.⁷⁸ Valkoinen Suomi reagoi kommunismin jatkuville oikeusjutuilla ja vangitsemisilla sekä lopulta kieltämällä SSTP:n elokuussa 1923.⁷⁹ Myös sosiaalidemokraatit pitivät kommunistien toimintatapoja tuomittavina ja epäisänmaallisina. Toisaalta puolueilla oli yhteinen historia aina vuoteen 1920 asti. Tämän jälkeenkin puolueiden jäsenet tekivät yhteistyötä ammattiyhdistysliikkeessä ja aika ajoin myös puoluetasolla etenkin amnestiakysymyksessä. SDP:n mielestä kommunisminvastainen toiminta olikin ylimitoitettua, perusteetonta. Lisäksi se kohdistui myös maltillista työväenliikettä vastaan.⁸⁰

Arviolta 15 prosenttia kansasta⁸¹ edusti tai ainakin kannatti kommunistista politiikkaa, jota kaikki muut vastustivat. Integraation kannalta tämäkin oli kuitenkin huomattava parannus sisällissodan tilanteeseen verrattuna. Ei olekaan yllättävää, että porvariston kuva sosiaalidemokratiasta itsenäisyyden puolustajana vahvistui yhtä jalkaa SDP:n negatiivisen Venäjä-kuvan vahvistuessa ja pesäeron kommunismin tullessa selviöksi. Martti Pihkala oli vuonna 1918 vaatinut tiukkaa kuria ja rodun puhdistamista heikommasta aineksestä. Muutaman vuoden kuluttua hän vaati suomalaiskansallista integraatiota urheiluelämään.⁸²

SDP:n näkemyksen mukaan todellista yhtenäisyyttä edusti SDP:n oma välittävä politiikka, joka hylkäsi ajatuksen, että venäläisyys tai bolševismi vaikutti positiivisesti itsenäisyyteen tai kansalliseen identiteettiin. Toisaalta sama politiikka otti uuden itänaapurin suomalaisseuraajineen tosiasioina, joiden kanssa tuli voida elää. Kommunistit pitivät Neuvosto-Venäjäa avoimesti esikuvanaan, vaikkakin 1920-luvulle tyyppinen ajatus SKP:n ja bolševikkien vallassa olleista sätkynukkekommunisteista on myöhemmän tutkimuksen valossa osoittautunut pahasti yliampuvaksi.⁸³

Joka tapauksessa porvaristossa tämä jako karsinoi SDP:n ”kansalliseksi” ja kommunistit ”epäkansalliseksi”. Lapuanliikekin ponnisti lopulta varsin selvästi tästä ”epäisänmaallisen” ja

”epäsuomalaisen” kommunismin ajatuksesta. Sen sijaan ajatus epäisänmaallisuuden laajentamisesta sosiaalidemokratiaan tai yleensäkin ”puolipunaiseen tasavaltaan” kohtasi vastustusta, joka lopulta rapautti koko liikkeen menestyksen.⁸⁴

Itsenäisyys suomalaisena historiana

Anthony D. Smith kutsuu historian ja kansakunnan yhteyttä etnosymbolismiksi, joka syntyy ”historiallisen arkeologian” avulla. Historian tapahtumista valikoituvat tietoisuuteen asiat, jotka ovat merkityksellisiä nyky-yhteiskunnan kannalta. Näitä asioita painottava menneisyyden kertomus tulkitsee ”kehitystä” – sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia muutoksia yhteiseksi pyrkimykseksi tulevaisuudessa.⁸⁵ Tämä ”kolmoiskatse” vastaa ihmisten mielekkyyden vaatimukseen, sillä se yhdistää ihmisten hajanaiset henkilökohtaiset identiteetit kansallisen identiteetin taakse. Lineaarinen, ”tyhjä” aika täyttyy itsenäisellä tilallisella ja ajallisella kansakunnalla. ”Kolmoiskatseen” vuoksi kansakunta ei ole ”kuviteltu yhteisö” vaan yhteisö, jonka poiskuvittelu on mahdotonta. Ratkaiseva osa sosiaalisen todellisuuden mielekkyydestä perustuu tähän ajalliseen

78. Suomen Sosialidemokraatti 4.3.1922. *Helsingin Sanomat* 8.3.1922

79. Puolueen nimi oli tätä ennen muuttunut Suomen Työväenpuolueeksi (STP).

80. Työväen Tietokirja 1922 s. 28. *Suomen Sosialidemokraatti* 4.8.1923.

81. Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen (SSTP) kannatus vuoden 1922 vaaleissa oli 14,8 %, SDP:n 25,1 %. Soikkanen (1975) 356.

82. Martti Pihkala (1918) *Minkäläinen Suomi meidän on luotava*. Jyväskylä: Gummerus, 128–130. Markku Mattila (1999) *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*, Helsinki: SKS 1999, 106–107. Uusi Suomi 15.9.1920.

83. Saarela (1996) 359–362.

84. Juha Siltala (2005) (1985) *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*, Keuruu: Otava, 188–197.

85. Anthony D. Smith (1999) *Myths and Memories of the Nation*, Oxford: Oxford University Press 1999, 62–64.

kansakuntakonstruktion. Nationalismin kannalta menneisyys on ”pyhä”, sillä ilman teleologista itsenäisyshistoriaa itsenäisyys ei ole täydellistä.

SDP erottautui kolmoiskatseen avulla bolševismista ja kommunismista sekä samaistui suomalaiseen historiaan. Työväen historian kulku liitettiin Suomen itsenäisyshistoriaan, jolloin molempien ilmiöiden historian murrokset, nykytila ja tulevaisuus liittyivät saumattomasti yhteen. Samalla työväenliikkeen olemassaolo muuttui osaksi kansallista identiteettiä ja sitä voitiin puolustaa ja ymmärtää sekä nationalismin argumenttien että itsenäisyyden sisäisen ja ulkoisen ulottuvuuden avulla. Murosvaihe synnytti SDP:n sisälle vastakertomuksen, joka näki työväenliikkeen eron väliaikaisena. Tämä ”keskustan oppositiona” tunnettu liike säilyi SDP:ssä 1920-luvun puoliväliin asti.⁸⁶

Sosiaalidemokraattien johtoon kuuluneen J. W. Kedon mielestä koko työväenliikkeen historia oli ollut taistelua kahden suuntauksen välillä. Toinen suuntaus oli edustanut yhtenäistä työväenliikettä, toinen yhtenäisyyden hajottajaa. Hajottajapuoli eli kommunismi oli eronnut sosiaalidemokratiasta 1840-luvulla. Englantiin oli tällöin syntynyt demokratiaa vaatinut chartismi, Ranskaan blanquillainen salaliittoperinne. 1900-luvun alussa venäläiset vähemmistökommunistit yrittivät luoda ammattivallankumouksellisen puolueen, enemmistö kannatti avointa kansanvaltaa. Nykyinen kommunismi jatkoi blanquillaisia toimintatapoja. Kedon mukaan auktoriteetit, Marx ja Engels, olivat SDP:n puolella: Työväenliikkeen piti hyväksyä erilaiset virtauksiset eikä muodostaa eristäytyneitä ryhmiä.⁸⁷ *Työväen Tietokirjassa* suomalainen kommunismi liitettiin vielä selvemmin sekä bolševismiin että Suomen asemaan Venäjän entisenä osana. Sosiaalidemokratia edusti demokratiaa, joka oli ”suomalaisen kansanvallan pitkän historian” luonnollinen seuraus. Moskovaa myötäilevät kommunistit edustivat ”nykyistä keisarivaltaa” ja sortoa.⁸⁸

Kansallisvaltion ja sosialismin suhde määritteli SDP:n pitkän tähtäimen itsenäisyyspyrkimykset. Kedon mukaan sosialismi ei hävittäisi valtioita ja näin ollen myös sosialisteilla oli isänmaa. Tätä mieltä hän väitti myös Marxin olleen. Työväen piti toimia kansallisesti ja kehittyä kansakunnaksi. Suomen työväenluokka piti itsenäisyyttä merkittävänä asiana ja hyökkäys maahan velvoittaisi työväkeä puolustamaan itsenäisyyttä.⁸⁹

Kolmoiskatseen vuoksi myös itsenäisyshistorian juuret nähtiin pitkänä, sillä tämä tulkinta legitimoiti saavutettua itsenäisyyttä pitkien ponnistelujen tuloksena. Samalla sen logiikka selitti historiaa yleisemminkin. ”Joulukuun 6. päivän tirkistysaukko” olikin mitä selkein tapa tulkita historian kehitystä 1920-luvulla.⁹⁰ Suomessa uskottiin vakaasti myös Osmo Jussilan ”valtiomyytiksi”⁹¹ nimittämään ilmiöön. Suomen valtio oli ollut olemassa vuodesta 1809. Samasta vuodesta alkaen Suomella oli ollut myös omat erilliset ”perustuslakinsa”. *Työväen tietokirjassa* todettiin, että Suomi-niminen maa oli liitetty vuonna 1809 Venäjään. Sopivan huolimaton ilmaisu mahdollisti Suomen valtiollisen olemuksen kiinnittämisen pitkälle menneisyyteen.⁹²

Sisällissodan hävinnyt puoli saattoi yleisemminkin samaistua historiantulkintaan, jossa menneisyyden yhteiset pyrkimykset jalostuivat tulevaisuuden päämääriksi. Väinö Voionmaan vuonna 1919 ilmestyneessä teoksessa *Suomen uusi asema* Voionmaa piirsi Suomelle itsenäisen historiallisen aseman tyyllisesti Topeliusta pla-

86. (1978) *Suomen työväenliikkeen historia*, toim. Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Jorma Kalela, Jussi Turtola, Joensuu: Työväen sivistysliitto, 145.

87. *Suomen Sosialidemokraatti* 5.9.1921.

88. *Työväen tietokirja* (1922) 391.

89. *Suomen Sosialidemokraatti* 3.3.1922.

90. Heikki Ylikangas (1986) *Käännekohtat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla*, Juva: WSOY, 151–156.

91. Jussila (2007) 110–131.

92. *Työväen tietokirja* (1922) 61.

gioiden: ”Kunakin ajan valtiollinen elämä on kuin elävä kasvi, jonka juurillaan imee voimaa menneisyyden maaperästä ja lehdillään kokoo valoa ja väriä tulevaisuuden ilmakehästä. Ainoastaan menneisyyden varmalle pohjalle voidaan valtiollinen tulevaisuus rakentaa.”⁹³ Teoksessa Voionmaa perusteli historialla, kielellä ja maantieteellä, miksi Ahvenanmaan ja laajojen alueiden Itä-Karjalassa tuli kuulua Suomeen.⁹⁴ Santeri Alkion lausunnon mukaan ”Teos on joka suhteessa kansallisesti ja itsenäisesti ajattelevan tutkijan hyvää työtä.”⁹⁵ Pian teoksen julkaisun jälkeen suomalaisten Aunuksen retkikunta työntyi rajan yli. Voionmaa, kuten kaikki sosiaalidemokraatit, vastusti systemaattisesti sotapolitiikkaa keinona Suur-Suomen luomiseksi.⁹⁶

Kansalliselle identiteetille löytyi myös yhteisiä historiallisia sankareita. 1800-luvun ”suurmiesten” merkitys oli 1920-luvun taitteessa kenties tärkeämpi kuin koskaan aikaisemmin tai koskaan sen jälkeen. Snellmanin syntymästä tuli vuonna 1921 kuluneeksi 115 vuotta. Juhlapäivänä sosiaalidemokraattinen pakinoitsija Sasu Punanen (Yrjö Räisänen) pani ilahuneena merkille porvarilehden kommentin, jonka mukaan Snellman oli suurin suomalainen. Tämä oli ”virkistävä”, koska kaikkina muina päivinä porvarien suurin suomalainen oli Mannerheim. Sosialistinkin piti kumartaa Snellmanille, jolla oli lyömättömät ansiot suomalaiskansallisen kulttuurin herättämisessä. Suurmiehen arvoa ei vähentänyt edes se, että Snellman olisi kaiken todennäköisyyden mukaan suhtautunut kauhulla sosiaalidemokratian kaltaiseen liikkeeseen.⁹⁷

Integraatiota helpotti myös suomalaisuuden vahva myytti Kalevala, joka orientoiti suomalaisten käsitystä historiasta ”vanhan itsenäisyyden” aikana. 1920-luvun taitteessa Kalevalasta saatiin helposti kansakuntaa yhdistävä kokonaisuus, joka oli ”ajaton” ja ”yhtenäinen”, kun samaan aikaan Suomi oli ”uusi” ja ”hajanainen”.⁹⁸ Kalevala oli varsin tyyli puhdas esimerkki Benedict Andersonin kuvaamasta ”kulttuurisesta artefaktista”, jonka avulla kansakunnan olemassaoloa voi-

daan esittää kiistattomalla yleisesti hyväksytyllä tavalla.⁹⁹

Kalevalan poikkeuksellisuutta ja tärkeyttä alleviivaa se, että sitä oli mahdollista tulkita kohtuullisen riidattomasti ”punaisen” ja ”valkoisen” läpi. Kalevalan päivänä 1923 Sasu Punanen piti kyseistä juhlaa ”yhtenä ainoista, jota ei oltu suunnattu työväkeä vastaan”. Hän piti myönnettävänä, että monet ”uuden ajan Kalevala-miehet” olivat kiivaita valkoisia. Edes tämä ei tehnyt heidän työtään omassa aihepiirissään merkityksettömäksi, sillä se oli suoraa jatkoa Elias Lönnrotin töille. Nimeltä Sasu mainitsi Akseli Gallen-Kallelan ja kokoomuspoliitikkona ja kielitieteilijänä kunnostautuneen E. N. Setälän. Sen sijaan Kalevalalla ei ollut mitään yhteyttä Suur-Suomi-puuhailuihin, eikä Väinämöinenkään ollut ”valkoinen”. Kalevala oli Sasun tulkinnan mukaan ”Suomen kansan syvien rivien laulama teos aikoina, jolloin kaikki vielä pauskivat töitä, eikä ollut olemassa luokkataistelua, eikä punaista eikä valkoista puoltakaan.” Harva nautti nykypäivänä sen tyylistä, mutta sen yhteistä korostava vaikutus oli suunnaton.¹⁰⁰

Tärkeämpiä jatkuvuuden kannalta olivatkin Kalevalan sovellukset. Kalevalan päivänä 1923 Kansallisteatterissa esitettiin Lauri Haarlan näytelmä *Lemmin poika* (1922). Näytelmä oli saavuttanut runsaasti menestystä työväen teattereissa syyskaudella 1922. Haarla oli 1920-luvulla vassemmistolaisesti suuntautunut kirjailija. Hänen mukaansa näytelmän Lemminkäis-hahmo edus-

93. Voionmaa (1919) 99.

94. Voionmaa (1919) 32–37, 56–59, 229–236

95. *Suomen Sosialidemokraattikin* julkaisi Alkion esittämän lausunnon 28.3.1919.

96. Nygård (1978) 243.

97. *Suomen Sosialidemokraatti* 12.5.1921.

98. Derek Fewster (2008) ”Kalevala ja muinaisuuden politisoituminen”, teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*, Helsinki: SKS, 190–191.

99. Anderson (2006) 4.

100. *Suomen Sosialidemokraatti* 28.2.1923.

ti kommunismia.¹⁰¹ Aivan suoraan se ei kuitenkaan tullut ilmi, sillä *Uuden Suomen* arvostelija kehui näytelmän Kansallisteatterin ensi-illan jälkeen.¹⁰²

Suomen vanha historia oli kokonaisuudessa kenties selvin tapa rakentaa kansallista identiteettiä mahdollisimman vähän kiistoja herättävällä tavalla. Suomella oli ”omaa” historiaa 1800-luvulla sekä kulttuurisia saavutuksia, joiden merkitys oli jaettava. Vuoden 1918 kipupistettä ei voitu suoraan ylittää niiden avulla, mutta myyttinen historia toimi vähintään välillisenä tulkintakeinona rakennettaessa itsenäistä suomalaisuutta yhtenäisyyttä korostavin siveltimenvedoin.

Legitimaatio kasvaa?

Itsenäisyyden vakiintumista voi arvioida itsenäisyyspäivän vastaanoton muuttumisen perusteella. Nationalismin merkkipäivällä on kaksi vaatimusta. Sen pitää olla helposti muistettava ja ihmisten suuren enemmistön pitää suhtautua juhlaan positiivisesti. Ranskassa Bastiljin vapauttamista on juhlittu systemaattisesti itsenäisyyspäivänä vuodesta 1880 alkaen. Vasta tällöin se sai yleisempää merkitystä päivänä, jota lähes kaikki saattoivat juhlaa valtion ja kansakunnan liittopäivänä.¹⁰³ Suomessa itsenäisyyden juhlapäivän tarpeellisuudesta ei, kommunisteja lukuun ottamatta, ollut erityistä kiistaa sisällissodan jälkeen. Tarjolla oli vain monia integraation kannalta toivottomia juhlapäiväehdokkaita. Vakiintunut kompromissipäivä herätti eniten tyytymättömyyttä äärioikeistossa. ”Roskaa”, totesi aktivistijohtaja Elmo E. Kaila itsenäisyyspäivästä vuonna 1919.¹⁰⁴

Valkoisten voittoa symboloinut armeijan lipujuhla (16.5.) oli aluksi valkoisen Suomen tärkein juhlapäivä. Sen merkitys itsenäisyysjuhlanä väheni ajan kuluessa. Sosiaalidemokraatit lämpenivät verraten nopeasti joulukuun kuudennelle päivälle. Joulukuussa 1919 sosiaalidemokraatit katsoivat, että itsenäisyys oli sinällään hyvä asia. Työväestö ei voinut kuitenkaan osallistua juhlin-

taan vuoden 1918 valkoisen terrorin ja vankileirien vuoksi. Vuosina 1920–1921 asetelma säilyi pääosin ennallaan. Kuitenkin jo vuonna 1922 sosiaalidemokraatit pitivät joulukuun 6. jo selvemmin oikeana itsenäisyyspäivänä. Sisällissodan haavat olivat alkaneet hitaasti parantua ja rauhantila Venäjän kanssa oli lopulta saavutettu. Amnestiakysymys oli kuitenkin ratkaisematta, eikä itsenäisyyden tasa-arvoinen juhliminen ollut edelleenkaan mahdollista.¹⁰⁵

Itsenäisyyden myötä nationalismi muutti suuntaansa. Nationalismin keskeiset kysymykset ”kansainvälistyivät”. Ne eivät olleet enää pelkästään suoria reaktiota Venäjän-suhteisiin, kuten tilanne oli ollut vuoteen 1917 asti. Venäjänkysymys säilyi tässä problematiikassa kuitenkin edelleen ratkaisevana, sillä keskeiset ”isänmaallisuuden” määreet olivat pohjimmiltaan mielipiteenmuodostusta itänaapuriin. Itsenäisyysargumentin kautta Venäjänkysymyksessä voitiin korostaa nationalismin ulkoista ulottuvuutta ja häivyttää sisällissodan kokemusta. Jopa työväen historia voitiin liittää tämän avulla kansalliseen historiaan ja samaan aikaan erottaa se erilliseksi bolševismin historiasta. Kansallisen integraation kannalta suomalaisen yhteiskunnan itäsuhteiden pienin yhteinen nimittäjä olikin ajatus venäläisyydestä ”toisena”, erilaisena ja huonompana. Tätä ajatusta seurasi Suomessa heitä edustavien kommunistien ”epäsuomalaisuus”.

101. Kari Sallamaa (2008) 'Kalevala sanataiteessa 1860–1935', teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*, Helsinki: SKS, 59–63.

102. *Uusi Suomi* 1.3.1923.

103. Billig (1995) 45. Eric Hobsbawm (2005) (1983) 'Mass-Producing Traditions. Europe, 1870–1914', teoksessa *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press, 271.

104. Martti Ahti (1999) *Ryssänvihassa: Elmo Kaila 1888–1935. Aktivistin, asevoimien harmaan eminenssin ja Akateemisen Karjala-seuran puheenjohtajan elämäkerta*, Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY, 170.

105. Pääkirjoitukset *Kansan Lehti* 6.12.1920, 6.12.1921 ja 6.12.1922. Pääkirjoitukset *Suomen Sosialidemokraatti* 6.12.1919, 6.12.1920 ja 6.12.1921 ja 6.12.1922. Tepora (2011) 133.

Myös sisällissodan hävinnyt puoli pystyi rakentamaan julkisuudessa omaa itsenäisyystulkintaansa. Oleellista oli Kalevalan kaltaisten ”yh-teisten” rakennusainesten olemassaolo, mikä mahdollisti ehkä ratkaisevasti sisällissodasta irrallaan olevan itsenäisyyden kuvittelemista. Irrottautuminen vanhan työväenliikkeen toimista syksyllä 1917 ja sisällissodan aikana näkyi uuden SDP:n itsenäisyystulkintojen hyväksyttävyydessä ”valkoisessa” Suomessa. Ilmeisesti yksikään sosiaalidemokraattisen lehdistön 1920-luvun taitteessa saamista kymmenistä painokanteista ei koskenut suoranaisesti itsenäisyyden tulkin-

taa. Oleellista olivat tietenkin tulkinnan rajat. Sosiaalidemokraattisessa julkisuudessa ei korostettu punaisen Suomen edustaneen ”oikeaa” itsenäisyyttä.¹⁰⁶ Ratkaisevaa oli ”vapaussodan” olemassa olon kiistäminen ja itsenäisyyden juurien löytäminen sosiaalidemokraattien omista toimista kesällä 1917.

---

106. Kommunistilehtien osalta erityisesti sisällissodan tulkinta johti kymmeniin painokanteisiin. Saarela (1996) 352.